

‘Nooit eerder las ik een commentaar op de Efeziërsbrief dat zo expliciet en overtuigend laat zien dat de kerk vanaf het begin bedoeld is als interculturele geloofsgemeenschap.’

Hans Euser, directeur Intercultural Church Plants en auteur van het boek Meer kleur in de kerk

‘Als geen ander verstaat Wright de kunst om academisch-theologisch onderzoek te vertalen naar boeken die voor iedereen te lezen zijn, en meer nog: die je raken tot in je ziel. Vanuit zijn nieuwe perspectief op Paulus en grondige kennis van de religieus-culturele context, neemt Wright je mee door de brief aan de Efeziërs en laat je de overbekende teksten op een verrassend spannende manier lezen. Het heil van God, zo laat Wright overtuigend zien, omvat de hele schepping: de hemel komt op aarde en de schepping zal vol zijn van Gods aanwezigheid en glorie. Alles komt op scherp te staan door het besef dat de kerk geroepen is om in onze verwonde en gebrekkige wereld nu al te leven vanuit die toekomst. De vervulling van de schepping wordt verrassend tastbaar in elke christelijke gemeenschap die vol is van Gods Geest, die leeft in aanbidding en in toewijding aan Gods plan met de schepping, en die één is in Christus, voorbij alle grenzen van cultuur, etniciteit, gender en sociale klasse.’

Ronald Westerbeek, systematisch theoloog en gastdocent aan de Theologische Universiteit Utrecht en het Evangelisch College. Oud-kerkplanter van ICF Amersfoort.

De visie van Efeziërs

Tom Wright

DE VISIE VAN EFEZIËRS

De taak van de kerk
en de glorie van God

Uitgeverij Van Wijnen – Amersfoort

Voor Jason en Ashley Harris

Colofon

ISBN: 978 90 5194 733 5

© 2026 Uitgeverij Van Wijnen
Amersfoort

Vertaling: Zwany Kamerman
Vormgeving: Andries Mol
Omslag: Buijten & Schipperheijn

Bij de vertaling van dit boek is gebruikgemaakt van de NBV21.

The Vision of Ephesians © Tom Wright, 2025. Original edition published in English under the title *The Vision of Ephesians* by SPCK Group, London, England.

Behoudens uitzonderingen krachtens de Auteurswet van 1912 mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

Voor het maken van kopieën uit deze uitgave, ook voor zover toegestaan door de Auteurswet, zijn vergoedingen verschuldigd. Voor betaling van vergoedingen en voor toestemming voor het overnemen van gedeelten in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken wende men zich tot de uitgevers. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

Inhoud

Woord vooraf		9	
1	Inleiding	11	
2	EFEZIËRS 1:3-14	Prijs God!	31
3	EFEZIËRS 1:15-23	Een messiaans gebed	49
4	EFEZIËRS 2	Gods tempel van vrede	69
5	EFEZIËRS 3	Gods geheime plan	89
6	EFEZIËRS 4:1-24	De eenheid van de geest	107
7	EFEZIËRS 4:24-5:20	Leven in de geest	125
8	EFEZIËRS 5:21-6:9	De kracht van zelfopofferende liefde	143
9	EFEZIËRS 6:10-20	Klaar voor de strijd!	163
	Andere boeken van Tom Wright in het Nederlands	181	

Woord vooraf

De brief aan de Efeziërs schetst een adembenemend beeld van het doel dat de Schepper met de kosmos heeft, hoe dat doel in Jezus de Messias en de heilige geest¹ is vervuld en – niet in de laatste plaats – de vitale rol waartoe de kerk in dit kader is geroepen.

In dit boek bespreken we de brief in negen gedeelten, waarbij de ‘apocalyptische’ visie van de schrijver (Paulus, naar wij aannemen, hoewel wetenschappers hierover van mening verschillen) in de schijnwerpers staat, naast de grote uitdagingen voor zijn lezers, zowel in de eerste als in de eenentwintigste eeuw. Deze negen gedeelten vallen niet samen met de zes hoofdstukken in de brief. Natuurlijk had ik wel meer gedeelten kunnen onderscheiden om op meer details in te kunnen gaan, en ik had zeker ook een veel dikker boek kunnen schrijven om de inzichten van vroegere en hedendaagse wetenschappers erbij te betrekken. Ik heb bij de voorbereiding van dit boek vele commentaren geraadpleegd, maar ik ga alleen in specifieke gevallen op die commentaren in. Mijn doel is om de

---

1 Tom Wright schrijft ‘geest’ consequent zonder hoofdletter, om te laten zien dat ook Paulus, als hij *pneuma* schreef, niet op die manier de bijzondere status van Gods geest aan kon duiden omdat het oud-Grieks geen onderscheid kent tussen hoofdletters en kleine letters. Ook kon hij niet op die manier onderscheid maken tussen de geest van God en de vele andere manieren waarop het woord *pneuma* gebruikt werd in allerlei religies en filosofieën uit die tijd.

Bijbeltekst open te leggen zodat de tekst helder, fris, uitdagend en bemoedigend wordt, vooral waar het als ondoorzichtig en ontoegankelijk ervaren wordt.

Dit boek is ontstaan uit een lezingenserie die ik in het voorjaar van 2024 in Wycliffe Hall in Oxford heb gegeven, en in uitgebreidere vorm in juni van dat jaar in Houston, Texas. Ik ben de staf en studenten van Wycliffe Hall en hun directeur, Michael Lloyd, zeer dankbaar, evenals mijn hardwerkende collega's van Admirato (die de online cursussen NTWrightOnline verzorgen) en de plaatselijke organisatie in Houston. Mijn grote dank gaat uit naar Dean Todd Still en zijn collega's van het Truett seminarie en naar Steven Wells en de fijne mensen uit de South Main Baptist Church in Houston. Dank voor het opnieuw ter beschikking stellen van de geweldige faciliteiten en voor de warmte en vriendelijkheid. Alles wat mensen zeggen over Texaanse gastvrijheid is waar.

Tom Wright
Wycliffe Hall, Oxford

Inleiding

Toen bekend werd dat ik een lezingenserie over de brief aan de Efeziërs ging houden, lieten meerdere mensen me weten dat dat hun favoriete brief van Paulus is. Dat begrijp ik. Ik heb dat ooit, uit de losse pols, ook gezegd toen ik samen met Michael Bird opnames maakte voor de online bronnen bij ons gezamenlijke boek *The New Testament in Its World*. We stonden aan de voet van de Areopagus in Athene, waar Paulus zijn beroemde toespraak voor het hoogste gerechtshof van de stad heeft gehouden. We hadden wat gespreksopnames hierover gemaakt, en de camera's stonden nog aan toen Mike me ineens vroeg: 'Zeg Tom, wat is jouw favoriete brief van Paulus, en waarom?'

Deze vraag hadden we niet voorbereid, maar ik wilde hem ook niet ontwijken. Ik haalde diep adem, deed een schietgebedje en zei: 'Nou Mike, in het gebouw waar ik woon in Schotland (ik gaf toen les aan het St. Andrews) zijn heel veel kamers. Er is een keuken, waar het vaak erg warm en druk is en we elkaar in de weg lopen, maar daar gebeuren wel heel belangrijke dingen waar we niet zonder kunnen. Dat is Galaten. Aan de andere kant van de hal is de mooie eetkamer, met goede stoelen en een keurig gedekte tafel. Dat is Romeinen. Er zijn ook woonkamers en slaapkamers die min of meer overeenkomen met de brieven aan de Korintiërs. Aan de achterkant van het huis is een kamer met uitzicht op het zuiden.'

Je kunt daar aan de overkant van het water de Lammermuir Hills zien, een kilometer of zestig verderop. Als je naar links kijkt kun je soms de zonsopgang boven de Noordzee zien. En als je naar rechts kijkt, op de goede dag van de maand en op het goede moment, kun je de maan zien ondergaan boven de Lomond Hills. Dat is de brief aan de Efeziërs.’

Met andere woorden, de brief aan de Efeziërs is een brief vol uitzicht, een brede blik, kortom: visie. De brief blinkt daarin echt uit. In het Grieks telt de brief een bladzijde of twaalf, in het Engels een stuk of zeven, maar in die paar bladzijden vinden we een breed perspectief op het christelijke evangelie en de implicaties ervan. Er wordt teruggekeken tot aan de schepping en Gods bedoelingen vanaf het begin. En we kijken vooruit naar de tijd waarin, zoals Paulus ergens zegt, ‘God alles in allen’ zal zijn. In de hele brief staat het werk van Jezus de Messias op de voorgrond, en nauw daarmee verbonden, het werk van de heilige geest. Paulus laat zien wat de kerk eigenlijk is en waarom de kerk bestaat, door uit te leggen wat het betekent om werkelijk mens te zijn en wat het inhoudt om een nieuwe mensheid te worden die God geschapen heeft – en nog steeds schept – in en door Jezus.

Dit alles is gevat in een zeer retorische stijl, die op zichzelf ook weer iets laat zien van dat brede en ver-reikende perspectief in deze brief. Je zou haast vergeten dat Paulus deze brief vanuit de gevangenis geschreven heeft, totdat je bij de laatste alinea’s uit de brief komt, waarin hij ons aanspoort tot de geestelijke strijd. In 1 Korintiërs 14:20-28 legt Paulus uit dat hij deze strijd ziet als het uitdragen in de wereld van de overwinning van Jezus aan het kruis.

Waarom is de brief aan de Efeziërs zo’n breed georiënteerde, visionaire brief, en niet gericht op een specifieke situatie? Het korte, voor de hand liggende antwoord is dat het een rondzendbrief is die niet aan een specifieke gemeente gericht is, maar aan de vele gemeenten die dankzij Paulus ontstaan waren in wat nu het wes-

ten van Turkije is (de provincie die de Romeinen ‘Asia’ noemden). De woorden ‘in Efeze’ uit het openingsvers van de brief ontbreken in de oudste manuscripten, wat erop duidt dat ze later zijn toegevoegd. In Handelingen 19:10 lezen we dat de twee jaren die Paulus in Efeze doorbracht zo’n groot effect hadden dat tegen het einde van die tijd de hele regio rond Efeze het woord van de Heer gehoord had en er vele gemeenten ontstaan waren.

Ik ga ervan uit – maar daarover later meer – dat Paulus deze brief, samen met Kolossenzen en Filemon, vanuit de gevangenis in Efeze heeft geschreven.¹

Aan het eind van Kolossenzen 4 lezen we dat er meerdere brieven rondgingen, en worden de gemeenten aangemoedigd om ook de andere brieven te lezen, zodat iedereen alles te horen krijgt. De brief aan de Kolossenzen gaat vooral over de specifieke gevaren die de gemeente daar bedreigden, vanuit een complexe en hoogontwikkelde christologische benadering. De brief aan de Efeziërs behandelt zowel praktische als theologische problemen. De brief is christologisch gezien even complex als de brief aan de Kolossenzen en geeft ons een volledig trinitarisch beeld van God. De visie vanuit de brief aan de Efeziërs is echter veel breder.

De vorm van de brief aan de Efeziërs

Efeziërs is een van de meest overzichtelijke brieven, en dat mag ons aanmoedigen om deze brief zelf biddend te bestuderen. Daarnaast mag het ons aansporen om deze brief uit het hoofd te leren. (Ik zeg vaak tegen mijn studenten dat ze, als ze een stuk van Shakespeare willen opvoeren, na een paar maanden repeteren meer tekst uit hun hoofd zouden kennen dan er in een brief van Paulus staat. Ik

---

¹ Deze hypothese wordt in meer detail, en met meer historische context rondom Paulus’ carrière, besproken in *Paulus. Een biografie*.

heb een grote groep Amerikaanse studenten op dit punt eens uitgedaagd met betrekking tot Efeziërs. Toen ik een paar jaar later terugkwam, ontdekte ik dat een aantal van hen mijn uitdaging opgepakt had. Er was ook een stel bij dat elkaar ontmoet had in een groep die deze brief uit het hoofd ging leren. Ze waren nu met elkaar getrouwd. We zullen nog zien dat Efeziërs ook een prachtig startpunt is voor het huwelijk.) In elke brief van Paulus staan gedeelten, verzen of zinnen die blijven hangen, waardoor we het grotere geheel gemakkelijk over het hoofd zien. Gedetailleerde Bijbelstudie, woord-voor-woord, kan het best gepaard gaan met het regelmatig, biddend lezen van de brief in zijn geheel, zodat je een goed beeld krijgt van de vorm en de strekking ervan.

Enerzijds is de vorm heel duidelijk. De brief aan de Efeziërs kent twee gelijke helften. De eerste drie hoofdstukken staan vol lofprijzing en gebed, maar bevatten ook enkele kleine punten die worden uitgelicht. De hoofdstukken 4, 5 en 6 vormen een klassiek Paulinisch 'daarom-gedeelte'. De logica is glashelder: als je de lijn uit de eerste drie hoofdstukken doortrekt, kom je uit bij wat we in de laatste drie hoofdstukken lezen over het gemeentelven en het leven van christenen.

Maar precies op dit punt moeten we ons bewust zijn van de voor de hand liggende uitleg binnen sommige tradities, waar de eerste drie hoofdstukken 'dogmatisch' worden genoemd en de laatste drie 'ethisch'. Die woorden kunnen misleidend zijn. Het 'dogma' is meer dan de 'verlossingsleer'. De verlossing wordt soms als deel van het bredere kader gezien waarin deze brief staat. Maar wat Paulus met 'verlossing' bedoelt, is vaak iets heel anders dan wat veel christenen denken. 'Ethiek' wordt soms teruggebracht tot 'hoe we ons als christenen moeten gedragen', maar dan wel zo dat het 'geloof' niet wordt gedegradeerd door het afhankelijk te maken van 'eigen werken'. Dit is een relatief modern misverstand waar de brief zelf een kort en duidelijk antwoord op geeft.

INLEIDING

Het is veel zuiverder om de eerste drie hoofdstukken als *aanbidding* te zien en de andere drie hoofdstukken als *missie* – waarbij de missie organisch voortkomt uit de aanbidding. Maar ook die benadering kan te simpel zijn. God aanbidden heeft als doel God te verhogen om wat Hij *gedaan* heeft, nu *doet* en *zal* doen. De eerste drie hoofdstukken gaan vooral over Gods doel om *via het gemeenteleven* zijn glorie zichtbaar te maken, en daarmee aanleiding te geven tot aanbidding. In deze hoofdstukken staat niet zoveel over de *uiteindelijke* toekomst van de gelovigen, maar des te meer over Gods *huidige* doel met de kerk, over wat God juist *door het bestaan van de kerk* in een verwarde en onvoltooide wereld wil bereiken.

Dan wordt ook duidelijk dat de hoofdstukken 4, 5 en 6 op twee heel specifieke punten focussen, hoewel ze ook een heel breed spectrum bestrijken. Het zijn twee thema's waar Paulus steeds op terugkomt: *eenheid* en *heiligheid*. Beide punten worden in onze moderne, westerse kerken helaas vaak vergeten, krijgen marginale aandacht, of worden tegen elkaar uitgespeeld. Eenheid is uiteindelijk heel eenvoudig als je je niet bekommert om heiligheid. Je komt gewoon bij elkaar en knijpt een oogje dicht voor dwaling en zonde. Heiligheid is ook niet zo moeilijk als je je niet te veel zorgen maakt over eenheid: als er meningsverschillen zijn, kun je je gewoon afsplitsen en je eigen gang gaan. Maar Paulus hamert erop dat ze allebei belangrijk zijn. De hoofdstukken 4, 5 en 6 leggen uit waarom en hoe.

Op het snijpunt van aanbidding, missie, eenheid en heiligheid ontdekken we in Efeziërs *de roeping van de kerk*. De kerk, verenigd en heilig, is geroepen om aan een vijandige, toekijkende wereld te laten zien dat de God die in Jezus is geopenbaard, de ware God is: de schepper, verlosser en glorie van de hele wereld die Hij liefheeft.

Paulus bespreekt dit in termen van schepping en nieuwe schepping, van de oude mens en de nieuwe mens. In veel traditionele theologie en prediking komen deze thema's te weinig aan de orde

en wordt meer gefocust op de bovenaardse redding en ‘naar de hemel gaan’ na onze dood. Daarom gaan veel preken en boeken over Efeziërs vooral over de goddelijkheid van Jezus en de goddelijke kracht waardoor mensen gered worden. Natuurlijk is dat ook belangrijk, maar in deze brief zien we misschien wel het duidelijkst Gods besluit om ‘alles in de hemelen en op aarde onder één hoofd, Christus, bijeen te brengen, omdat het Hem behaagde de voltooiing van de tijd te verwezenlijken met Christus’ (Ef. 1:9-10). Jezus heeft zowel de rol vervuld die volgens de Schriften bij de ware mens hoort, als de rol van God. De menselijkheid van Jezus is niet slechts een noodzakelijkheid om de wereld te redden, maar de vervulling van het oorspronkelijke doel van de schepper; en de ware menselijkheid van Jezus’ volgelingen is bedoeld om aan de wereld te laten zien hoe het menselijk leven oorspronkelijk bedoeld is.

Ik ben in de afgelopen jaren de roeping van de kerk als centraal gaan zien in de doelen die God heeft met de oude en nieuwe schepping. De roeping van de kerk zie ik nu als de roeping om te functioneren als een *schaalmodel voor de nieuwe schepping*. Dit thema zie je overal in het Nieuwe Testament, maar wordt wel het duidelijkst uitgelegd in de brief aan de Efeziërs. Ik zal in dit boek steeds weer op dit punt terugkomen.

Dit is allemaal veel rijker en voller dan een simpel: ‘hier heb je wat dingen die je kunt geloven, en hier heb je ook nog wat regels om je goed te gedragen’. Als je Efeziërs zorgvuldig leert lezen, leer je veel organischer en theologischer te denken. We zullen ontdekken dat we zelf, tot onze verrassing misschien, deel uitmaken van het werk van God – van vader, zoon en geest. We zullen ontdekken dat we geroepen zijn om werkende schaalmodellen te zijn: als gemeente, maar ook als individuele gelovigen. Modellen die nu al iets laten zien van, en toewerken naar, de uiteindelijke nieuwe schepping die God altijd al in gedachten had.

Efeziërs en Paulus?

Dit alles is voor sommige lezers verbonden aan de belangrijkste redenen waarom wetenschappers in de afgelopen twee, drie eeuwen zich afgevraagd hebben of Paulus zelf de schrijver van deze brief is. Soms wordt hierbij de stijl van de brief aangehaald. De brieven aan de Romeinen en de Galaten zijn lange tijd gezien als de twee belangrijkste brieven van Paulus. Ze zijn veel feller van toon en focussen meer op discussie. De technische benaming hiervoor is ‘diatribe’ en wijst op een bepaalde stijl van debatteren met een denkbeeldige tegenstander. De zinnen in Efeziërs zijn veel langer, veel bloemrijker en vormen meer een redenering. Maar iets afleiden uit de stijl is problematisch. Paulus heeft in vergelijking met Seneca of Plutarchus, twee bijna tijdgenoten van hem, maar heel weinig geschreven. Het is gevaarlijk om op basis van zo weinig tekst stevige conclusies te trekken. Al deze brieven zijn met computerprogramma’s geanalyseerd, en voor zover die conclusie iets betekent, is de uitkomst dat ze allemaal heel goed door Paulus geschreven kunnen zijn.²

Ik zou een andere redenering willen volgen. Er zijn zeker stilistische verschillen aan te geven tussen de brieven van Paulus, maar het grootste verschil is tussen 1 en 2 Korintiërs. De eerste brief is een opgewekte, rechttoe rechtaan bespreking van een hele rij onderwerpen, helder geschreven en met een slimme afwisseling van stijlen, zoals het lyrische dertiende hoofdstuk over liefde, en de stap voor stap opgebouwde redenering in hoofdstuk 15 over de opstanding. De tweede brief is totaal anders, en klinkt stroef en lomp, alsof hij gedicteerd is met samengeklemd kaken, of zelfs door snikken en tranen heen. Sommige zinnen lopen niet echt lekker, en de woordkeus is soms erg ingewikkeld. Ik heb het hele Nieuwe Testament zelf vertaald, en een aantal zinnen uit 2 Korintiërs hoort bij

---

² Zie Anthony J. P. Kenny, *A Stylometric Study of the New Testament* (Oxford: Clarendon, 1986), pp. 80–115.

de moeilijkste Griekse zinnen uit heel de vroegchristelijke geschriften. Toch erkent iedereen dat Paulus deze twee brieven, op een paar verzen in 2 Korintiërs 6 na, zelf heeft geschreven. Paulus was een goede schrijver, die veel verschillende stijlen kon hanteren. Maar hij was ook een mens die leed en worstelde met moeite en frustratie, en dat kwam ook tot uiting in de stijl van zijn brieven. Het moge duidelijk zijn dat stijlverschillen niet per se betekenen dat er sprake is van meerdere schrijvers.

Als dit duidelijk is, kunnen we iets dergelijks zeggen over de link tussen Efeziërs en Kolossenzen. Sommige wetenschappers wekken de indruk dat Paulus opeenvolgende versies van een kleine systematische theologie heeft geschreven, net zoals Johannes Calvijn zijn *Institutie* keer op keer herschreef, waardoor we de ontwikkeling in zijn gedachtegang kunnen volgen. Wie ook maar een beetje historisch besef heeft, ziet dat deze vergelijking totaal niet opgaat. Paulus zit in de gevangenis en schrijft aan allerlei kleine gemeenten in de regio. Hij heeft veel te zeggen, maar niet veel papier, dus schrijft hij zo compact mogelijk, met veel zinspelingen. Er zijn commentatoren die boeken vol hebben geschreven in hun pogingen om na te gaan welke delen uit Kolossenzen zijn gebruikt om Efeziërs samen te stellen, of andersom, en welke delen van Paulus zelf zijn en welke niet, en waarom... enzovoort.

Op dit punt aangekomen wil ik graag opmerken dat ik de afgelopen veertig jaar Ockhams scheermes vaak heb gebruikt en het nog steeds messcherp vind. Ockhams scheermes is een oude regel uit de filosofie die inhoudt dat je niet met iets nieuws moet komen als iets ook zonder dat nieuwe punt kan worden verklaard. We kennen de overlap tussen Galaten en Romeinen, waar toch niet hetzelfde bedoeld lijkt te worden; maar er zijn maar weinigen die zeggen dat er sprake is van meerdere schrijvers. Zo zijn er ook wat vragen te stellen bij de overlap tussen Efeziërs en Kolossenzen, en over de overlap tussen die twee brieven enerzijds en de rest van Paulus'

geschriften anderzijds. Maar deze punten kunnen beter benaderd worden vanuit een zorgvuldige exegese van de betreffende gedeeltes, in plaats van te suggereren dat er delen door iemand anders dan Paulus zijn toegevoegd, aangepast of zelfs weggelaten.

Ik verwacht dat de gemiddelde lezer zich niet al te druk maakt over deze punten, net zomin als veel predikers. Maar degenen die Paulus op de universiteit bestudeerd hebben, weten dat deze vragen spelen, en daarom geef ik aan hoe ik hierin sta.

Het echte probleem is, eerlijk gezegd, vooral een theologisch probleem. De brief aan de Efeziërs past niet in de visie op Paulus' theologie die in de afgelopen twee, drie eeuwen ontwikkeld is. De nieuwtestamentici zijn over de afgelopen honderd jaar vooral gedomineerd door Duitse liberale protestanten. Dat is niet langer het geval, maar hun invloed is nog steeds voelbaar. Dat 'protestantse' zit hem in de moeite met de hoge ecclesiologie in Efeziërs, waarin de kerk nu al in de Messias in de hemel een plaats heeft en daarmee aan de wereldmachten laat zien dat Jezus heer is. Klassiek protestantisme is er altijd op uit om de machtigen in de kerk van hun troenen te trekken, vaak op basis van Paulinische theologie afgeleid uit Galaten en Romeinen. De brief aan de Efeziërs is verdacht omdat daarin telkens opnieuw de nadruk op de kerk ligt.

Het 'liberale' deel van de protestants-liberale beweging vond de hoge christologie in Efeziërs en Kolossenzen al net zo verdacht. De enorme uitspraken die over Jezus gedaan worden, over wie Hij is en wat Hij gedaan heeft, pasten niet bij de functionele christologie waar deze beweging naar zocht. Het is echter zo dat de ecclesiologie en de christologie in Efeziërs rechtstreeks voortkomen uit de *Judeese* matrix van Efeziërs, zoals we telkens opnieuw zullen zien. Dit is een van de vele onderliggende problemen. Heel de christenheid, zowel de oosterse als de westerse kerken, protestanten en katholieken, doet al eeuwenlang zijn best om het wezenlijk Joodse karakter van de vroege kerk op afstand te houden, met de nodige gevolgen.

In Efeziërs vinden we een prachtig Judees beeld van de wereld, van God en van redding, natuurlijk in het licht van de Messias en zijn dood en opstanding. (Ik zeg liever ‘Judees’ dan ‘Jood’ of ‘Joods’, om te benadrukken dat we het hier over de wereld uit de eerste eeuw hebben, en niet over de middeleeuwen of onze eigen tijd, waarin de woorden ‘Jood’ en ‘Joods’ een bredere of extra betekenis hebben gekregen.³) We moeten naar de eerste eeuw kijken, en alles door de bril van Paulus en zijn tijdgenoten proberen te zien.

Het oude Israël, en de Judese wereld uit Paulus’ tijd, had een wereldbeeld dat anders was dan bijvoorbeeld wat Epicurus voorstond (waarin mensen en goden los van elkaar staan) of het deïsme. Het was ook anders dan het monisme van het stoïcisme. Het hart van het Bijbelse wereldbeeld is de tempel, de plek waar hemel en aarde bij elkaar komen.⁴ De schepping zelf was en is de tempel bij uitstek, de plek waar Gods bestaan en de wereld elkaar raken en de mens op het gevaarlijke snijpunt van deze twee staat. De tempel in Jeruzalem vormde zowel het hart van de Bijbelse wereldvisie als van het sociale, politieke en culturele leven, en was een model, een wegwijzer, een voorsmaak van de nieuwe schepping, waarin de hemel en de aarde bij elkaar komen zoals in de Schriften wordt beloofd. We zullen zien dat dit ook in Efeziërs centraal staat. Maar dit punt heeft in de wetenschap geen grote rol gespeeld. Tot voor kort zagen veel commentatoren Paulus’ opmerkingen over de tempel als een kleine metafoor in de zijlijn, zonder veel samenhang met de structuur en basis van Paulus’ gedachtegang.

Het Judese wereldbeeld komt ook naar voren in een ander aspect van Efeziërs dat je meestal niet terugvindt in oudere, protestantse commentaren: de strijd met de vorsten en heersers. Sinds de

---

3 Zie ook Tom Holland, *Pax*, voor dezelfde keuze en een uitleg.

4 In mijn *History and Eschatology* werk ik dit verder uit in de hoofdstukken 1 en 5.